

УДК 342.7

DOI <https://doi.org/10.32836/2521-6473.2020-1.2>

В. Ю. Пряміцин, викладач кафедри публічного права юридичного відділення факультету соціології і права Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

І. В. Полякова, студентка II курсу юридичного відділення факультету соціології і права Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

КРІОНІКА ЯК ПРАВО НА ЗБЕРЕЖЕННЯ ЖИТТЯ

Присвячено розгляду сутності конституційного поняття права людини на життя як найголовнішого і невідчужуваного; визначена пріоритетність даного права над іншими, оскільки за відсутності забезпечення права на життя забезпечення інших прав неможливе. Розглянуто ознаки права на життя, а також національні та міжнародні законодавчі гарантії даного права. Визначено, що система прав і свобод людини спрямована на захист життя для покращення його якості. Досліджені складові частини поняття «право на життя», розглянуто перелік даних понять відповідно до Цивільного кодексу України. Приділено увагу праву на охорону здоров'я в контексті права на життя. Розглянута можливість розширення конституційного поняття права людини на життя, – виходячи з того, що XXI століття є ерою розвитку біотехнологій і прискорення науково-технічного прогресу, спостерігається відставання в розширенні правової регламентації даних питань, тому поняття даного права потребує уточнень. Запропоновано введення поняття «право на збереження життя» як розширення поняття «право на життя» у контексті права на охорону здоров'я. Право на збереження життя як невідновлюваного ресурсу досліджене в контексті кріоніки. Визначена значущість даної процедури як пріоритет, який дає шанс на повернення людини до життя. Розглянуто історичний розвиток кріоніки у світі. Проаналізовано досвід проведення процедури кріоніки в різних країнах, зокрема у Сполучених Штатах Америки. Проведено дослідження, за допомогою результатів якого була з'ясована думка населення щодо кріоніки та можливостей правового регулювання питання кріоніки. Розглянуті варіанти правового регулювання питання кріоніки, спираючись на досвід закордонних країн. Запропонована можливість введення кріоніки на законодавчому рівні в Україні, спираючись на досвід Сполучених Штатів Америки із цього питання. Розглянуте проведення кріоконсервації як один із видів кріоніки, що дозволений майже в усіх країнах світу і є успішним методом. Розглянуті законодавчі гарантії проведення даної процедури в Україні.

Ключові слова: право на життя, право на збереження життя, кріоніка, заморозжування, кріоконсервація, біотехнології.

V. Yu. Pryamitsyn, I. V. Poliakova. Cryonics as the right to preserve life

It is devoted to considering the essence of the constitutional concept of the human right to life as the most important and inalienable; the priority of this right over others is determined, since in the absence of securing the right to life securing other rights is not possible. The features of the right to life, as well as national and international legislative guarantees of this right, are considered. It is determined that the system of human rights and freedoms is aimed at protecting life in order to improve its quality. The constituent concepts of the right to life have been investigated and a list of these concepts has been considered in accordance with the Civil Code of Ukraine. Attention is paid to the right to health care in the context of the right to life. It has been considered the possibility of expanding the constitutional concept of the human right to life – considering that the 21st century is an era of development of biotechnologies and accelerating scientific and technological progress, and therefore the concept of this right needs clarification. It is proposed to introduce the concept of “right to life” as an extension of the concept of “right to life” in the context of the right to health care. The right to save life as a non-renewable resource has been explored in the context of cryonics. The importance of this procedure is defined as a priority, which gives a chance for a person to return to life. The historical development of cryonics in the world is considered. The experience of conducting cryonics in different countries, in particular in the USA, is analyzed. A study was conducted to determine the opinion of the population on the attitude to cryonics and the possibilities of legal regulation of the question of cryonics. Options for legal regulation of cryonics are considered, based on the experience of foreign countries. The possibility of introducing cryonics at the legislative level in Ukraine, based on US experience in this matter, is offered. Considered cryopreservation as one of the types of cryonics, which is allowed in almost all countries of the world and is a successful method. The legislative guarantees of carrying out this procedure in Ukraine are considered.

Key words: right to life, right to life preservation, cryonics, freezing, cryopreservation, biotechnology.

Постановка проблеми. У XXI ст. – ері розвитку біотехнологій – варто звернути увагу на розширення поняття права на життя, оскільки на даний момент воно включає в себе не лише безпосередньо право на життя як існування індивіда, а й право на гідне існування, право на охорону здоров'я, право на безпечне для життя довкілля тощо. Науково-технічний прогрес не стоїть на місці і відкриває нам можливості застосування сучасних біотехнологій, зокрема кріоніки – використання новітніх технологій із метою введення особи в інший стан молекулярного існування шляхом заморожування тіла людини з використанням найнижчих температурних режимів та спеціального обладнання. На нашу думку, варто ставити як пріоритет технології, що дають право на збереження життя – невідновлювального ресурсу, тому слід затвердити кріоніку на законодавчому рівні, посилаючись на досвід Сполучених Штатів Америки (далі – США) щодо даного питання.

Отже, актуальність теми полягає в таких аспектах:

- 1) в Україні немає жодного науковця, який би комплексно дослідив питання кріоніки;
- 2) немає правового регулювання питання кріоніки в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дану тему частково досліджували науковці О. Конопльова, О. Турчин, М. Батин, Ю. Єрмолаєва, В. Красовський, Ю. Кисельова (Росія); Р. Еттінгер, Р. Меркл (США); О. Малик, Ю. Усманов, Т. Харатян, А. Соловйов, І. Сенюта (Україна).

У науковій літературі є значна кількість праць, у яких детально розглянуто право на життя. Однак жодним із цих авторів комплексно не розглянуто питання кріоніки, тому дане питання потребує досліджень.

Мета статті – аналіз кріоніки як права на збереження життя

Виклад основного матеріалу. Право людини на життя є найголовнішим, фундаментальним та невід'ємним. І це очевидно, адже якщо в державі можливе вільне позбавлення людини життя, то реалізація інших прав не є необхідністю.

Право на життя має досить багато ознак, серед яких такі:

- 1) воно є природним та невід'ємним, і не може бути безпричинно припинене;
- 2) воно є правом кожної людини, що надається їй від народження;
- 3) воно не може бути порушене, адже позбавлення життя карається законодавством;
- 4) воно є пріоритетним, бо проголошене в Конституції України як найвища соціальна цінність;
- 5) воно є рівним для всіх людей без винятку;
- 6) воно охороняється законом;
- 7) норми, що захищають право людини на життя є імперативними.

Можемо констатувати, що вся система прав і свобод людини покликана забезпечити захист життя людини, її здоров'я, честі, гідності, недоторканності тощо, створити умови для її повноцінного розвитку та самовдосконалення, для організованого та гармонійного співіснування з іншими людьми, максимально ефективної взаємодії з іншими членами суспільства для подальшого покращення якості життя та досягнення інших цілей [1, с. 118].

Право на життя гарантується багатьма нормативно-правовими актами, серед них як національні документи, так і документи інших країн, що були ратифіковані.

У ст. 3 Конституції України зазначено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в державі найвищою соціальною цінністю [2].

У ст. 27 Основного закону України сказано, що кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави – захищати життя людини. Кожний має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань [2].

У ст. 281 Цивільного кодексу України зазначено, що фізична особа має невід'ємне право на життя. Фізична особа не може бути позбавлена життя. Фізична особа має право захищати своє життя та здоров'я, а також життя та здоров'я іншої фізичної особи від протиправних посягань будь-якими засобами, не забороненими законом [3]. Окрім того, варто зазначити, що в даній статті, на відміну від ст. 27 Конституції України, зазначається широкий перелік понять, що розкривають термін «право на життя», а саме: фізична особа має невід'ємне право на життя (частина перша); фізична особа не може бути позбавлена життя та має право захищати своє життя та здоров'я, а також життя та здоров'я іншої фізичної особи від протиправних посягань будь-якими засобами, не забороненими законом (частина друга); медичні, наукові й інші дослідження можуть провадитися лише щодо повнолітньої дієздатної фізичної особи за її вільною згодою, клінічні випробування лікарських засобів проводяться відповідно до закону (частина третя); забороняється задоволення прохання фізичної особи про припинення її життя (частина четверта); стерилізація може відбутися лише за бажанням повнолітньої фізичної особи (частина п'ята); штучне переривання вагітності, якщо вона не перевищує дванадцяти тижнів, може здійснюватися за бажанням жінки; у випадках, встановлених законодавством, штучне переривання вагітності може бути проведене за вагітності від дванадцяти до двадцяти двох тижнів; перелік обставин, що дозволяють переривання вагітності після дванадцяти тижнів вагітності, встановлюється законодавством (частина шоста); повнолітні жінка або чоловік мають право за медичними показаннями на проведення щодо них лікувальних програм допоміжних репродуктивних технологій згідно з порядком та умовами, встановленими законодавством (частина сьома) [3].

До традиційних невирішених проблем, пов'язаних із правом на життя (проведення евтаназії, здійснення абортів, застосування смертної кари тощо), поступово додаються нові проблеми, зумовлені подальшим науково-технічним прогресом, зокрема у сфері розроблення та використання сучасних біотехнологій, інших новітніх технологій (здійснення генетичних маніпуляцій над людиною, спроби перенесення свідомості людини в інші системи, наприклад на спеціальні прилади, цифрові носії тощо), рівень та якість правової регламентації суспільних відносин у сфері застосування яких суттєво відстають від ступеня розвитку відповідних сфер суспільного життя [4, с. 149].

У сучасних умовах конституційне право людини на життя розглядається не лише як право на примітивне біологічне існування, а насамперед як право на гідне існування людини, яка має реальні гарантії забезпечення й інших прав, безпосередньо пов'язаних із правом на життя. Наприклад, невідривними від права на життя є права на охорону здоров'я, на безпечне для життя довкілля, вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту тощо [1, с. 118].

Як слушно зазначає А. Соловйов, право на охорону здоров'я нерозривне із правом на життя [5, с. 38]. На думку І. Сенюти, право людини на охорону здоров'я є гарантією здійснення права на життя [6, с. 23–33].

Ми вважаємо, що в контексті поняття права на життя варто ввести поняття права на збереження життя. На нашу думку, право на збереження життя – заходи, спрямовані на продовження життя людини та максимального недопущення смерті через хворобу.

Ми вважаємо, що законодавчі гарантії права на охорону здоров'я є також і гарантіями права на збереження життя. В Україні повноваження щодо збереження життя покладені на Міністерство охорони здоров'я.

Одним із таких виражень права на збереження життя, на нашу думку, є кріоніка – це практика заморожки приречених на смерть пацієнтів до надзвичайно низьких температур і їх подальшого збереження в рідкому азоті. Однак кріоніка не має попиту серед людей через високу вартість і відсутність гарантій того, що в майбутньому стануть доступними технології оживлення [7, с. 45].

“Contra vim mortis non est medicamen in hortis” – «Супроти сили смерті немає сили в садах». Однак людство все одно вірить у спасіння життя, безсмертя, лікування невиліковних хвороб.

На даний момент кріоніка дозволена на законодавчому рівні в деяких країнах. Дану послугу надають у США такі компанії, як: Alcor [8], Trans Time [9]; Інститут кріоніки [10] та «КріоРус» у Росії [11].

Варто зробити невеликий екскурс в історію кріоніки.

Роберт Етгінгер – учений, що першим сформулював основні принципи кріоніки, – у своїй монографії «Перспективи безсмертя» зазначив: «Більшість людей, що нині живуть, мають шанси на приватне, фізичне безсмертя. Рано чи пізно наші друзі з майбутнього досягнуть такого рівня розвитку, за якого вони зможуть оживити і вилікувати нас <...>» [12, с. 11].

Фанатом ідей Р. Етгінгера і першою замороженою людиною став професор психології Каліфорнійського університету Джеймс Бедфорд. Він погодився на експеримент і був заморожений у 1967 р., бо був хворий на невиліковну хворобу – рак нирок із метастазами в легенях. Його тіло досі зберігається замороженим в компанії Alcor Life Extension Foundation. Цікавим є факт, що, крім нього, були заморожені його мати, обидві дружини та собака.

1971 р. – президент Французького товариства кріоніки А. Долінов зустрічався з радянським реаніматологом В. Неговським, останній дав згоду стати засновником Європейської кріокорпорації; цей проект не був реалізований [13]. А вже за рік у Харкові був створений Інститут проблем кріобіології та кріомедицини Академії наук Української Радянської Соціалістичної Республіки (нині – Національна академія наук України).

У 2005 р. був опублікований «Відкритий лист кріоніки», який підписали 68 учених. У ньому сказано: «З огляду на ці події, існує вірогідна можливість того, що кріоніка, що виконується в найкращих умовах, які можна досягти сьогодні, може зберегти достатню неврологічну інформацію, щоб дозволити можливе відновлення людини до повного здоров'я. Права людей, які обирають кріоніку, мають велике значення і повинні поважатися» [14].

Велика кількість людей зараз виступають за продовження життя, зокрема підтримують кріоніку. Майкл Джексон протягом останнього року свого життя вів переговори з американською кріофірмою Alcor про посмертне кріозбереження свого мозку, не виключено, зважаючи на режим суворой конфіденційності в американських кріофірмах, що його мозок кріонований. Контракти на проведення процедури кріоніки мають відома американська поп-співачка, володарка премії «Греммі» Брітні Спірс і Періс Хілтон. До того ж Періс уклала контракти і на кріонування своїх двох собак [15].

Натепер у світі налічується 150 заморожених пацієнтів, тіла яких зберігаються у США, а 1 200 осіб мають контракти на заморозку своїх тіл. Варто зазначити, що всі випадки заморожування тіл виконувалися після офіційного свідоцтва про смерть цієї людини, бо в жодній країні світу не дозволені досліди на живих людях. У цьому вбачається прогалина законодавства – неврегульованість статусу замороженої людини, адже достеменно невідомо, чи буде ця людина повернена до життя.

Нами було проведено дослідження щодо ставлення людей до кріоніки. Людство має різні думки щодо питання кріоніки, однак переважна частина населення (45%) усе ж таки виступають проти заморожування свого тіла з різних причин. Деякі вважають цю процедуру нереальною через відсутність спеціалістів, деякі –

через досить високу ціну, деякі хочуть прожити своє життя лише один раз, деякі вважають це дослідами над людиною, деякі виступають проти кріоніки через релігійні переконання.

Однак певна кількість населення (23%) усе ж таки сприймають кріоніку належним правом на збереження життя, уважаючи, що кожна демократична держава має затвердити право на вільне розпорядження тілом після смерті як добровільну альтернативу традиційним методам, а також сподіваються на розвиток медицини, щоб у майбутньому мати можливість розморозити колись невиліковних пацієнтів і дати їм можливість жити нормальним життям.

Інші ставляться до кріоніки скептично (12%), бо вважають, що наші технології ще недостатньо розвинуті, щоби вводити кріоніку в Україні.

Досить часто звучать припущення, що кріоніка – спроба маніпулювання свідомістю людей у брехливих комерційних цілях. Однак більшість науковців мають спільну думку щодо того, що вірогідність оживлення кріоконсервованих людей у майбутньому катастрофічно мала, проте вона існує. У даному разі потенційна шкода обмежена: пацієнт уже легально мертвий. З медичного погляду консервативний курс дій полягає в можливості найменшого ризику для пацієнта – замороження його. Якщо є будь-який шанс на успіх, то кріоконсервація краще вірної смерті. Це також відповідає принципу «не нашкодь» [14].

Як можна врегулювати питання кріоніки з погляду права? Звичайно, має бути ухвалений закон, який регулюватиме питання кріоніки, а також заборонятиме експерименти, пов'язані із кріонікою. Також повинна бути укладена угода з родичами кріонованої особи. Особа може виразити свою волю в заповіті. О. Конопльова щодо цього питання зазначила: «Із правового погляду основною умовою участі людини в медико-біологічному експерименті є отримання добровільної інформованої згоди від цієї людини. Якщо заморожування здійснюється зі згоди родичів за надання ними довідки про смерть і заповіту покійного, то в цьому немає нічого протизаконного. Право на кріоконсервацію можна розглядати як частину права кожної людини на життя» [16, с. 18].

Однак варто також сказати, що одним із видів кріоніки, що дозволений майже в усіх країнах світу, є кріоконсервація. Під цим поняттям розуміється заморожування живих клітин для подальшого їх розморозування та використання. Так зберігають кістковий мозок, ствольні клітини пуповинної крові та біологічний матеріал. В Україні ця сфера регулюється багатьма нормативно-правовими актами, зокрема Цивільним кодексом та Сімейним кодексом України. Також відповідні положення закріплені в Законі України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992 р. [17] і наказах Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні» від 9 вересня 2013 р. [18], «Про затвердження порядку направлення жінок для проведення першого курсу лікування безплідності методами допоміжних репродуктивних технологій за абсолютними показниками за бюджетні кошти» від 19 листопада 2004 р. [19].

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок в цьому напрямі. Отже, законодавство України має прогалини щодо правового регулювання кріоніки, оскільки зараз в нашій країні дозволене лише заморожування живих клітин (біологічного матеріалу). На нашу думку, варто змінити законодавство та запровадити кріоніку на законодавчому рівні, посилаючись на законодавство США. Ключовою ідеєю кріоніки є те, що будь-яке втручання, яке дає найменший шанс на повернення людини до життя, має пріоритет. Ми вважаємо, що кожна людина має невід'ємне право на збереження життя. Незважаючи на велику кількість противників кріоніки, одне, на нашу думку, є беззаперечним: будь-яка концепція, що збереже людині життя, має право на реалізацію.

Список використаних джерел:

1. Харатян Т. Природа та зміст конституційного права людини на життя: теоретико-правовий аспект : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.02. Харків, 2016. 205 с.
2. Конституція України : Закон від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#n4262> (дата звернення: 04.02.2020).
3. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435–IV. База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/435-15> (дата звернення: 04.02.2020).
4. Усманов Ю. Генезис права на життя як імперативної норми міжнародного права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2016. Вип. 39. Т. 2. С. 144–150.
5. Соловійов А. До питання співвідношення понять право на життя та права на охорону здоров'я і медичну допомогу. *Підприємництво, господарство і право*. Київ, 2002. № 10. С. 38–40.
6. Сенюта І. Право людини на охорону здоров'я як гарантія здійснення права на життя. *Вісник Львівського університету. Серія «Юридична»*. 2005. Вип. 41. С. 23–33.
7. Турчин А., Батин М. XXI век: бессмертие или глобальная катастрофа? Москва : Бином ; Лаборатория знаний, 2012. 263 с.
8. Alcor : вебсайт. URL: <https://www.alcor.org> (дата звернення: 04.02.2020).
9. TransTime : вебсайт. URL: <http://www.trans-time.com/index.html> (дата звернення: 04.02.2020).

10. Science History Institute : вебсайт. URL: <https://www.sciencehistory.org> (дата звернення: 04.02.2020).
11. KrioRus : вебсайт. URL: <http://kriorus.ru> (дата звернення: 04.02.2020).
12. Robert C. Ettinger. The Prospect of Immortality. URL: https://www.cryonics.org/images/uploads/misc/Prospect_Book.pdf (дата звернення: 04.02.2020).
13. Ralph C. Merkle. Cryonics, Cryptography, and Maximum Likelihood Estimation. *First Extropy Institute Conference, Sunnyvale CA*. 1994. URL: <https://www.alcor.org/Library/html/CryonicsAndCryptography.html> (дата звернення: 04.02.2020).
14. Відкритий лист кріоніки. URL: <https://www.biostasis.com/scientists-open-letter-on-cryonics/> (дата звернення: 04.02.2020).
15. Шок будущего и судьба тела Жанны Фриске. URL: <https://kriorus.ru/news/Shok-budushchego-i-sudbata-Zhanny-Friske> (дата звернення: 04.02.2020).
16. Коноплёва Е. Этические проблемы криоконсервации человека. *Смоленский медицинский альманах*. Смоленск, 2015. С. 17–19.
17. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19 листопада 1992 р. № 2801–ХІІ. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2801-12> (дата звернення: 04.02.2020).
18. Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні : наказ МОЗ України від 9 вересня 2013 р. № 787. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z1697-13> (дата звернення: 04.02.2020).
19. Про затвердження Порядку направлення жінок для проведення першого курсу лікування безплідності методами допоміжних репродуктивних технологій за абсолютними показаннями за бюджетні кошти : наказ МОЗ України від 29 листопада 2004 р. № 579. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0224-05> (дата звернення: 04.02.2020).